

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. V св. 9—10

БЕОГРАД 1954

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
1. А. Белић: О сложеним реченицама и сродним појавама . . .	297
2. М. Стевановић: Акценат радног глаголског придева . . .	306
3. М. С. Московљевић: Шта је исправније: пише се „великим словом“ или „с великим словом“?	319
4. А. Белић: О расправи дра М. Московљевића	326
5. В. М. Мишовић: Значење израза <i>плагмени мачеви</i> и сл. у народним песмама	329
6. Р. Л.: Требачки, трепачки или трепчански?	334
7. С. Машић: Један Вуков латинизам	337
8. Д-р Милка Ивић: О значењима заменице <i>којешта</i>	341
9. М. Беговић: Поковац и поковина	347
10. И. Стевовић: Акценат у изговору неких спикера Београдског радија	349
11. Језичке поуке	354

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Рњита

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1954

Штампа Графичко предузеће „Академија“ - Београд, Космајска ул. бр. 28

О ЗНАЧЕЊИМА ЗАМЕНИЦЕ КОЈЕШТА

Под речју *којешта* у свом Рјечнику Вук је дао следеће објашњење: „allerlei, was immer, varia, quidquid in bussam venerit: говори којешта“. Уз исту реч у Рјечнику Југославенске академије дато је значење „што му драго“ као основно (у загради се, додуше, наводи и Вуково тумачење). У рукописној збирци М. Ђ. Милићевића¹⁾ наилазимо, међутим, на овакво објашњење: *коџешта* (sic!) значи 1) одъ много коечега понешто напр.: куповао самъ *коџешта* за благъ данъ; спремао самъ *коџешта* за славу; 2) коџешта безъ сваке цене напр.: То е све *коџешта* што си ти урадио (мало више него ништа); *коџешта* говори т. е. нема смисла нѣгову говору“. У речнику Ристић-Кангрџе стоји: „*којешта* а 1. mancherlei, allerlei, verschiedenes Zeugn. 2. ~! Quatsch! Zeug! Unsinn! Unsinniges, Ungehöriges; говорити ~ verkehrtes Zeug sprechen“. Уствари, сви се без изузетка слажу у томе да је једно од значења речи којешта „бесмислица, глупост“. Што се других значења тиче она нису ни довољно ни сагласно прецизирана у дефиницијама — изгледа као да се крећу у широком семантичком пољу од „свашта“ до „понешто“.

Проучавање примера из језика наших новијих писаца даје, међутим, овакву слику.

Данас се несумњиво *којешта* најчешће употребљава у значењу „бесмислица, глупост“. Исп.:

Којешта, што се само тако пева — Р. Домановић, Краљевић Марко по други пут међу Србима, 1901, 15; *Шшамйаши привајна писма још за живоша, што би било већ нешто више него којешта* — Б. Нушић, Бран. коло 1905, 35; *Којешта! Љушишо се исправио команданш* —

¹⁾ Налази се у Институту за српски језик САН.

И. Секулић, Из прошлости 1919, 318; *Тхе!* — учини он... *Живош!* *Којешта!* *Лук и вода!* — Д. Радић, Тако ми планинци, 1939 г., 191; *Онда доле фамилија!* — *Којешта!* *Има човек понекад нешто и од ње* — Петковић, Гуњ и смокинг, 1940 г., 116.

Овако употребљена реч *којешта* нема, уствари, именичку функцију. Она је по служби својој једнака са прилогом употребљеним у истој ситуацији (*То је којешта*, као *То је бесмислено*, *То је нејамешно*, *То је неумесно* и сл.). Иако идентификујемо реч *којешта* с речима „бесмислица, глупост“, ми и њих такође осећамо функционално као поменуте прилоге (*Глујосћ!* *Бесмислица!* као *Дивно!* *Сјајно!* и сл.). Уствари, у оваквим се ситуацијама подразумева под датом речју читава једна реченица (*Којешта!* = то је којешта; *Дивно!* = то је дивно; и сл.) у којој је сама дата реч именски део предиката, тако да се она, сасвим природно, осећа граматички као одредба прилошког типа без обзира каквог је порекла (в. о томе код Шахматова, Синтаксис русског језика, 1941 г., 62—64). Према томе, због функционалног момента облик *којешта* у оваквим ситуацијама није номинативни облик заменице *којешта* него адвербијални облик (у најширем смислу речи) одређеног значења.

Употребљена као заменица реч *којешта* добија значења која морају у себи носити било значење омаловажавања, негативног односа према ономе на шта се заменицом упућује, било значење неодређености, непрецизности у погледу врсте и броја појава на које се упућује заменицом¹⁾. У првом случају заменица има значење „макар шта“, „шта било“, најчешће с јасно истакнутим моментом багателисања, омаловажавања. Исп.:

Опростише, што вам којечим ево досађујем — Адам Драгосављевић (Вук, Преписка V, 235); *Па и глас му је којешта* — Гаја Матић, У пољу и у шуми, 1879 г., 27;

¹⁾ Сасвим је разумљиво што су се у оквиру исте заменице стекле овакве семантичке нијансе. Из значења „неодређено шта“ могло се развити и „свашта, било шта“, па најзад и „бесмислица“, „глупост“.

Баш је шај брак којешта — Јанко Веселиновић, Целокупна дела VI, 224; *Ама чујеш, Јанко, немој ми ши којешта појовати* — Л. Комарчић, Слике и приповетке, 1906 г., 132; *Па се морају задивиши... како може шако којешта говориши и писати* — Ј. Живановић, Бран. коло 1907, 1583; *Па кад ме све којешта пиша, — рече мало јогунасшо Јула* — Ст. Сремац, Поп Ђира и поп Спира, СКЗ 136, 95; *Народни новац иде из земље за којешта* — Божовић-Ђоновић, Црна Гора и напредни покрет, 1911 г., 119; *Бог с шобом, Маро! Ти си узбуђена и видиш којешта* — М. Беговић, Вијенац 1924 г., 682.

По овом значењу заменица *којешта* наслања се у извесном смислу на прилог *којешта*. Како је употреба *којешта* са прилошком функцијом све живља у језику то и значење „макар шта“, „којешта“ постаје све централније, основније за заменицу *којешта*. На значење „макар шта“ надовезује се у неку руку значење „свашта“, које ова заменица добија. Под „свашта“, наиме, подразумева се „од сваке врсте“, тј. наглашава се у извесном смислу чињеница да има и неповољних, негативних појава у оквиру онога на шта се заменицом упућује. Исп. рецимо:

Којешта ми прешло преко главе — С. Крањчевић, Песничка проза, 1912 г., 23; *Чија жена ради којешта кад он није код куће* — Нушић, Сабрана дела XX, 64; *Којешта је он додузимао да измакне шој женидби* — Аугуст Цесарец, Златни младић, 1947 г., 18.

У посебну групу спадају значења која се, за разлику од претходних, заснивају искључиво на моменту неодређености, у којима се, дакле, не крије никакво неповољно тумачење појава на које се упућује. Једно од тих значења било би значење „разно, од разне врсте“, оно, уствари, што Вук одређује са „*allerlei, varia*“. Исп.

За прошло вријеме у Смедереву у њему се мијењало досћа којешта — Вук, Правителствујушчи совјет, 1860 г., 6; *Ишту једнога Рускога министра да их којешта поучава* — *ibid.* 23; *Свака је нахија своје совјетнику слала којешта, н пр. вина, ракије...* — *ibid.* 9; *Лијеје хаљине много којешта учине* — Вук, Нар. приповијетке, 1853 г.,

126; *Ви знаше, да је моја давнашња жеља да ми Њива Свјетлост даду пензију, па ... да пишем којешта* — Вук, Преписка IV, 155; *Зло је дакле у Србији много којешта* — Ђ. Даничић, Ситнији списи I, пос. изд. СКА IV, 356; *Говори за нама којешта, ал' истину никада* — К. Руварац, Скупљени списи II, 1869 г., 266; *Надамо се, да ће г-ђица Јанковска, чим се на нашем глумишту буде више удомаћила, којешта, особито у игри, живље приказати* — Виенац 1871, 659; *Виктор Рибичевић бијаше којешта, ну постанац није био* — Е. Кумичић, Госпођа Сабина, Сабрана дјела св. 7, 1883 г., 5; *Ја сам, вели, сила којешта у живоју видио* — Ј. Живановић, Неколико примечанија на књигу „Словени у Турској“ од Кипријана Роберта, Спом. СКА VI, 51; *Како се и друго којешта ... с временом мијења, шако се мијењају и гласови* — Т. Маретић, Граматика и стилистика (1899 г.), 17; *Жене, ојеш, селе једна уз другу и штошта гласно приповедају, шале се и чуде којечему што нису знале* — Т. Костић, Бран. коло 1903 г., 162; *Такав поштујак могао би се применићи на много и много којешта* — Ст. Новаковић, Балканска питања, 1906 г., 31; *Књаз се наљући и није хтео пристаћи на то, говорећи: „Зар да пројадне онолико којешта?“* — Ј. Грујић, Записи I, књ. VII, 1922 г., 89.

Да „од разне врсте“ није исто што и „од сваке врсте“ показује најбоље чињеница да се у много случајева употребљавају квантитативне одредбе уз заменице. Треба, међутим, истаћи да су сви примери са овим значењем само из језика старијих писаца — оних из XIX века; примера из језика млађих писаца нисам нашла. Кад се томе придружи и факат да је за језичко осећање многих Београђана, као што сам проверила, оваква употреба заменице *којешта* необична — јасно је да се у овом случају ради о једној њеној већ застарелој употреби. Карактеристично је, треба истаћи, да се ово односи само на номинатив, пошто је у зависним падежима и данас сасвим обична употреба *којешта* у значењу „разно“ — исп., рецимо, у разговорном језику: *Видео сам много којечега* и у језику новијих писаца:

Иза чаја говорили смо о којечем — Д. Миланов, Вијенац 1924 г., 149; Поседеше још мало, разговарајући се о којечему — М. Сретеновић, Бисерка, 1924 г., 79; До предвече разговарали смо о којечему — М. Богић, Наше тамновање, 1938 г., 215.

Питање је како схватити овакву појаву. По моме мишљењу објашњење лежи у следећем.

Номинативни облик заменице *којешта* добија у језику двоструку функцију: функцију падежног облика — ако се ради о заменици, и функцију непроменљивог прилошког облика — ако се ради о *којешта* у значењу „бесмислено“. *Којешта* у значењу „бесмислено, глупо“ све је у живљој употреби. Уопште, и само заменичко значење конвергира данас све више у правцу категорије која је такође и у истом смислу негативног типа. Номинатив је, дакле, онај облик који се све више специјализује за значење „неважно, бесмислено“ и према томе први испада из системе осталих значења заменице *којешта* која у себи немају овакве негативне значењске нијансе. Облици зависних падежа међутим остају још увек у системи јер се не јављају, онако као номинативни облик, и са прилошком функцијом.

Најзад, заменица *којешта* добија и значење које Милићевић тумачи као: „од много којечега понешто“, иако би довољно и најтачније било идентификовати га просто са „понешто“ без додатка „од много којечега“. Исп.:

Из свега се овога разабера, да је којешта гласовно семантичким осџало замршено — М. Гаваца, Зборник за народни живот и обичаје XXVI, 6; Пучка влада одштуи овој централној влади којешта од своје влашти — Рачки, Одломци држ. права, 1861 г., 53; А шта ти мељеш... И теби би ја могао којешта рећи — И. Великановић, Сријемске приче, 1915 г., 74; Он залази... у школу, па је којешта запамтио — Ј. Лесковар, Приповијести, 1917 г., 14; А овдје још којешта, да најуниш свој Ковчежић — М. Беговић, Свадбени лет, 1822, г., 44; Памџим којешта, што сам у њој доживио — В. Назор, Приче с острва из града и са планине 1927 г., 7.

Треба, међутим, истаћи да и у овом случају примери нису многобројни и да потичу из језика писаца који су пореклом из наших западних крајева.

Као крајњи закључак у вези с питањем развоја употребе речи *којешћа* можемо рећи следеће. *Којешћа* има две основне функције у језику: заменичку и прилошку. Све чешћа употреба речи *којешћа* у функцији прилога доводи до поремећаја у оквиру системе њених заменичких значења. Развој се, уствари, креће у правцу сужавања семантичког поља заменице *којешћа*. Остају она значења која су у вези са прилошким значењем *којешћа*. Ток развоја (који, истичем, ни до данас није још завршен) огледа се најбоље у савременој употреби номинативног облика који је, из оправданих разлога, први и могао да подлегне указаној иновацији.

Д-р Милка Ивић

ПОКОВАЦ и ПОКОВИНА

У граду Требињу, у посебном крају који се зове Крш, живи око 50 кућа Цигана. Они су се ту населили почетком XVIII века и баве се углавном ковачким, поткивачким, калајциским и лимарским занатом. У раније време највише су се бавили ковањем. За време турске управе било је десетак ковачница са једним или више вигњева. Било је ту чувених ковача који су имали своје муштерије по целој јужној Херцеговини и по селима око Дубровника. Они су искивали разне оруђе и покивали су (оправљали) старо.

Код ових ковача усталио се одавно обичај да са сељацима закључују уговоре о покивању (оправљању) алата: да се преломљено углави и прекује, да се напрсло припоји и закали, да се истрошено покује и да се искривљено исправи. На основу тога уговора или погодбе ковач је дужан да преко целе године оправља оруђе (алат) једне сељачке куће под условом да му се о јесени, обично о Митровудне, плати *поковина* (или *поковнина*), тј. награда. Поковина се давала у житу, било белом, стрном житу или кукурузу, а кретала се од 10 до 50 ока годишње. Њена висина зависила је од величине поседа, од разгранатости радова и броја чланова сељачке куће. Сељак који закључи овакав уговор са ковачем зове се *поковац*. Овакво пословање било је од користи и за ковача и за поковца. Ковачи су се на тај начин могли намирити житом за годину дана, а поковци одржавати у исправном стању свој алат. То је нарочито важило за оно старо време кад је било доста тешко на тржишту набавити довољне количине жита и алата.

Погодбу о покивању закључивао је ковач са поковцем обичним споразумом. Погодба се углављивала како народ вели: у четири ока, без свједока и видока, „везује се за ријеч

и вјерује на ријеч“. Уговори о покивању, који су некад били обична и честа појава, почели су постепено ишчезавати за последњих 50 година. Данас су већ потпуно изашли из обичаја.

Отуда се речи *поковац* и *поковина* већ данас ретко чују у народном говору овога краја. Има ту сада много људи који и не знају право значење ових речи, а донедавно ни ја то нисам знао. Прегледајући Вуков Рјечник и још неке друге речнике, нашао сам о томе само кратка објашњења. *Поковац* = ковачев муштерија, *поковина* = ковачева награда. У народном говору требињског краја ове речи имају уже значење. *Поковац* је само онај муштерија који у току целе једне економске године (обично од Митрова до Митрова) оправља алат код ковача по нарочито углављеној погодби. *Поковина* је награда редовно у житу коју ковач о јесени добива од својих поковаца за уложени труд.

М. Беговић